

SİGORTA ŞİRKETLERİNİN İÇ KONTROL SÜREÇLERİNDE İÇ DENETİM FAALİYETLERİNİN ETKİNLİĞİNE YÖNELİK BİR MODEL ÖNERİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Günay Deniz DURSUN*

Rasim HACIOĞLU**

Makale Gönderim Tarihi : 23/10/2018 / Kabul Tarihi : 28/12/2018

ÖZ

Günümüzün bireysel, toplumsal ve ticarî yaşamının korunması ve sürdürülmesinde yüksek işlevi ve katma değeri olan sigortacılık sektörü, yapısı ve faaliyetleri itibarı ile önemli risklerle karşılaşmakta, ayrıca üstlendikleri yükümlülükleri karşılayabilmeleri için de sigorta şirketleri yoğun yasal düzenlemelere tâbi tutulmaktadır. Risklerin etkin yönetimi ile kontrol ortamlarının etkin olarak oluşturulması, sürdürülmesi ve değerlendirilmesinde işletme yönetimleri çeşitli destek fonksiyonlardan yararlanmakta olup, iç kontrol ve iç denetim, gerek yasal mevzuat yükümlülükleri ve gerekse yapı, işlevi ve organizasyondaki yerleri açısından bu fonksiyonların başında gelmektedir.

Bu çalışmada sahip oldukları öneme dayanarak iç kontrol ve iç denetim faaliyetleri ele alınmış ve sigorta işletmelerinin iç kontrol süreçlerindeki iç denetim faaliyetlerinin etkinliğini sağlamayı amaçlayan bir model ortaya konmuştur. Sonrasında ise oluşturulan modelin uygulanabilirliği Türkiye’de faaliyet gösteren bir sigorta işletmesinde test edilmiş ve elde edilen bulguların analizi ile ilgili taraflara çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sigorta, İç Kontrol, İç Denetim

* İstanbul Aydın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Muhasebe ve Finans Yönetimi Bölümü,
ORCID No: 0000-0002-1079-2879, gunaydenizdursun@aydin.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı,
ORCID No: 0000-0002-9878-3685, rasimhacioglu@yahoo.com

A MODEL PROPOSAL RELATED WITH THE EFFECTIVENESS OF INTERNAL AUDIT ACTIVITIES IN INTERNAL CONTROL PROCESSES IN INSURANCE SECTOR

ABSTRACT

The insurance area is one of the most functional and value-added sectors that protects and maintains today's private, social and economic life. Based on the structure and nature of the sector and the operations of the companies, they meet critical risks and also the sectoral activities are arranged with strict legal regulations. The company administrations utilize from miscellaneous support functions to be able to generate, maintain and evaluate the control environments and manage the risk effectively. Based on the legal necessities and structural, operational and organizational needs, the internal control and internal audit functions take the lead of those most important supportive functions in insurance companies.

In this study, with regard to their legal and structural importance in insurance sector, the internal control and internal audit functions have been handled and a model generated that aims the effectiveness of internal audit activities in internal control processes in the insurance companies. Then the applicability of the model has been tested in an insurance company that operates in Turkey and based on the analysis of detections, the solution recommendations have been done to the related parties.

Keywords: Insurance, Internal Control, Internal Audit

1. GİRİŞ

G ünümüzün doğal, ekonomik, teknolojik ve sosyal çevrelerinde meydana gelen olaylar, çok çeşitli tür ve seviyeden riskleri beraberinde getirmekte ve bu riskler birey ve kurumların can ve mal varlıklarına yönelik önemli tehditler oluşturmaktadır. Sigorta, bu tehditlerin oluşturabileceği zararları telafi etmek üzere birey ve kurumların kullandığı en etkin yöntemlerden biridir. Sigorta işletmeleri, sigortalılarını risklere karşı güvence altına alırken önemli riskleri üstlendiklerinden sigorta şirketleri açısından risklerin etkin olarak yönetilmesi hayati önem taşımaktadır.

Sigorta şirketlerinin üstlendikleri risklerin yönetimi için etkin bir iç kontrol sistemine ihtiyaçları vardır. Sigortacılık mevzuatı gereği iç kontrol sistemi kurmak zorunda olan sigorta işletmeleri, iç kontrol sisteminin etkinliği belirlemede ise iç denetim sistemine ihtiyaç duymaktadırlar.

Bu çalışmada, sigorta işletmelerindeki iç kontrol süreçlerine yönelik iç denetim faaliyetlerinin etkin şekilde gerçekleştirilebilmesi için gerekli kriterler araştırılarak bir model önerisi sunulmuş, sonrasında Türkiye sigorta sektöründe faaliyet gösteren bir işletmenin iç kontrol süreçlerindeki iç denetim faaliyetlerinin bu model karşısındaki mevcut durumu araştırılmış ve elde edilen bulgulara bağlı olarak ilgili taraflara önerilerde bulunulmuştur.

2. SİGORTACILIKTA İÇ DENETİM VE İÇ KONTROL

Tarih boyunca insanlar çeşitli tehlikelerle karşılaşmış, bunun sonucunda canlarını ve mallarını kaybetme riskleriyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu nedenle de çok eski zamanlardan itibaren olası kayıpların engellenmesi, telafi edilmesi ya da asgariye indirgenmesi önemli bir insanî ihtiyaç olarak ortaya çıkmış ve buna yönelik çözümler aranmıştır (Kaya ve diğerleri, 2014:67).

Günümüzün gelişmiş sosyal ve ekonomik şartlarında bu ihtiyaçlara yönelik en etkili yöntemlerden biri özel sigortalar olup, bu kavram; olası tehlikelere karşı zarara uğraması muhtemel ve riske konu olabilecek her türlü değer, belli bir prim karşılığında, sigortacılık hizmeti veren bir şirketin güvencesi altına alınması prensibine dayanmaktadır (Özkan, 1998:31). Sigortacılık faaliyeti sigortalılara risk yönetim hizmeti vermekle birlikte özünde kendisi de bir risk ticaretidir (Tiryaki ve Gözüağaç, 2007:16).

Sektörün yapısı, dinamikleri ve özelliklerine bağlı olarak çeşitli tür ve seviyeden risklerle sürekli karşı karşıya bulunan sigorta işletmelerinde, risklerin etkili, verimli ve doğru yönetimi ile kontrol ortamlarının etkin şekilde işlemesi işletmelerin varlığı, kârlılığı ve sürdürülebilirliği ile doğrudan ilgilidir. İç kontrol ortamlarının etkin şekilde oluşturularak risklerin etkili, verimli ve doğru olarak yönetilmesi ve böylece kurum hedeflerine ulaşmada katma değer sağlanmasında iç kontrol ve iç denetim fonksiyonlarının önemli görevleri bulunmaktadır (Ducu, 2013:114).

Stratejik açıdan önemini yanı sıra; bu fonksiyonların sigorta şirketlerinde kurgulanması ve belirlenen faaliyetleri gerçekleştirmesi ülkemizde sigortacılık mevzuatı gereği zorunluluk taşımaktadır. “Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin İç Sistemlerine İlişkin Yönetmelik” gereği şirketler, maruz kaldıkları risklerin izlenmesi ve kontrolünün sağlanması amacıyla, faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu ve değişen koşullara uygun, tüm bölge müdürlükleri ve birimleri ile yürürlüğe konulan düzenlemelerde öngörülen usul ve esaslar çerçevesinde yeterli ve etkin iç sistemler kurmak, işletmek ve geliştirmekle yükümlüdürler (Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin İç Sistemlerine İlişkin Yönetmelik, 2008).

İç kontrol; kurumun yönetim kurulu, üst yönetimi ve diğer personeli tarafından etkilenen ve operasyonların etkinliği ve verimliliği, finansal raporların güvenilirliği ile mevzuata uyum amaç ve hedeflerinin gerçekleştirildiğine dair makul bir güvence sağlamak üzere oluşturulan bir süreçtir (COSO, 2013:3). İç denetim ise bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacını güden bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyeti olup; kurumun risk yönetim, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkililiğini değerlendirmek ve geliştirmek amacıyla yönelik sistemli ve disiplinli bir yaklaşım getirerek kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olan bir fonksiyondur (İDKK, 2013:3-4).

İç kontrol, kurum içindeki belirli kişilerin değil herkesin doğrudan ya da dolaylı şekilde görevinin bir parçasıdır (Akyel, 2010: 95). Bununla birlikte esas itibarı ile iç kontrol sisteminin sahibi ve birinci dereceden sorumlusu işletmelerin üst yönetimleri olup, bunlar da Yönetim Kurullarına karşı sorumludurlar (Yılandıcı, 2015: 62). Üst yönetimler bu sorumluluğu yerine getirirken destek fonksiyonlara ihtiyaç duymakta ve kendilerine doğrudan bağlı iç kontrol birimleri ile bu desteği sağlamaktadır. İç denetim faaliyetleri ise, Yönetim Kurullarına karşı sorumlu olan bağımsız ve tarafsız iç denetim birimleri aracılığı ile gerçekleştirilmektedir (İSMMMO, 2015:15).

Bu iki fonksiyon birbirinden farklı anlamlar ve sorumluluklar taşımakla birlikte birbirleriyle yakın ilişki içerisinde dirler. İç denetim, iç kontrolün daha güvenli, etkin ve verimli işlemesine katkı sağlayan etkili bir iç kontrol aracı olarak işlev görmektedir (Aslan, 2010:70). Buna göre iç kontrol faaliyetlerinin kalitesi, güvenliği, etkinliği ve verimliliğinin etkin iç denetim faaliyetleri ile ifade bulacağını söylemek mümkündür (Kızılboğa ve Özşahin, 2013:229).

3. SİGORTA ŞİRKETLERİNDE İÇ KONTROL SÜREÇLERİNİN İÇ DENETİMİNE İLİŞKİN BİR MODEL ÖNERİSİ

Sigortacılık süreçlerini fonksiyonel açıdan genel olarak; teknik, operasyonel, pazarlama, mali işler ve iç sistemler şeklinde beş sınıfta ele almak mümkündür (Kırkbeşoğlu ve diğerleri, 2014:155-169).

İç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim süreçleri, iç sistemler sınıfında yer almakta olup, Türkiye'deki sigorta şirketlerinin iç sistemlerine ilişkin yükümlülükleri düzenleyen temel mevzuata göre, iç denetim fonksiyonunun en önemli görevlerinin başında "iç kontrol ve risk yönetimi uygulamaları ile ilgili yeterlilik ve etkinliklerin değerlendirilmesi" gelmektedir (Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin İç Sistemlerine İlişkin Yönetmelik, 2008).

Buna göre, sigorta işletmelerinde iç kontrol süreçlerinin etkin olarak oluşturulması ve yürütülebilmesinde hem mevzuat açısından hem de sektörün yapısı, dinamikleri ve koşulları gereği iç denetim faaliyetlerinin önemli rolü olduğu ortaya çıkmaktadır. İç denetim faaliyetlerinin etkin olarak uygulanması ile birlikte, iç kontrol süreçlerinin etkinlik ve verimliliğinin sağlanmasında önemli değerlendirmeler ve bunlara bağlı öneriler yapılabilmekte ve böylece bir bütün olarak iç sistemler süreçlerinin işletme hedeflerine ulaşılmasında yüksek katma değer sağlayan birer fonksiyon olması açısından önemli bir aşama kaydedilmektedir.

3.1 Araştırmanın Amacı

İç denetim faaliyetlerinin iç kontrol süreçleri üzerindeki önemli görevleri ve mevzuat yükümlülükleri esas alınarak araştırma kapsamında; sigorta işletmelerinin iç kontrol süreçlerine ilişkin iç denetim faaliyetlerinin etkinliğinin sağlanmasına yönelik bir model oluşturulmuş, sonrasında ise oluşturulan bu model bir sigorta işletmesinde test edilerek, elde edilen bulgulara bağlı olarak iç denetim faaliyetlerinin etkinliğine yönelik çözüm önerileri sunulmuştur. Bu doğrultuda araştırmanın amacı; sigorta işletmelerinde hem iç denetim hem de iç kontrol fonksiyonlarının etkinliğinin sağlanması için iç kontrol süreçlerinde uygulanabilecek iç denetim faaliyetlerinin belirlenmesidir. Böylece her iki fonksiyonun da işletmelerin hedeflerine ulaşmasında yüksek katma değer oluşturan birer araç olabilmelerine yönelik katkı sağlaması hedeflenmektedir.

3.2 Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırma kapsamında oluşturulan model, yasal mevzuat ile ulusal ve uluslararası uygulamaların incelenmesi ve örnek işletmedeki iç denetim ve iç kontrol birimlerinin süreç yönetimleri ile yapılan görüşmelere bağlı olarak derlenmiş; uygulama çalışması ise nitel araştırma yöntemleri kapsamında, gözlem, doküman incelemesi ve mülakata dayalı veri toplama teknikleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile değerlendirilmiş ve ulaşılan sonuçlara bağlı olarak ilgili taraflara önerilerde bulunulmuştur.

3.2.1 İç Kontrol Süreçlerinde İç Denetim Faaliyetlerine Yönelik Bir Model

Araştırma kapsamında öncelikle sigorta işletmelerinin iç kontrol süreçlerine yönelik iç denetim faaliyetlerinin etkinliğinin sağlanabilmesi amacıyla yönelik olarak, iç kontrol süreçlerinin incelenmesinde iç denetim faaliyetlerinin sağlanması gereken kriterler, bir diğer ifade ile odaklanması gereken en önemli konular ve bu konuların önemlilik seviyeleri belirlenmiş, sonrasında ise belirlenen konulara ilişkin denetim faaliyetleri gerçekleştirilirken iç denetim tarafından incelenmesi gereken kontrol faaliyetleri ve bu kontrol faaliyetlerine hangi denetim teknikleri ile yaklaşılacağı tespit edilerek bir model ortaya konmuştur.

Tablo 1’de gösterilmiş olan modelde, iç denetim kriterleri ve önemlilik seviyeleri ile bu kriterlerin sağlanabilmesi için iç denetim faaliyetleri kapsamında odaklanması gereken kontrol faaliyetleri ve bunlara ilişkin denetim teknikleri yer almaktadır.

Önemlilik seviyesi; ilgili kriterin işletme ve iç denetim faaliyetleri açısından önemini ifade eden risk derecesidir. Risk derecelerinin tespiti ile ilgili en yaygın yöntem bunların etki ve olasılıklarının numaralandırılmasıdır (Curtis ve Carey, 2012:15). Numaralandırma genellikle etki ve olasılıkların 1 ile 4 arasında belirlenmesi ile yapılmakta ve oluşan matris sırasıyla düşük, orta, yüksek ve çok yüksek riskleri ifade etmektedir. Çok yüksek dereceli riskler (4), faaliyetlerin sürdürülebilirliği ve kurumun varlığını tehdit eden risklerdir. Yüksek dereceli riskler (3), önemli zararlara neden olmakta ve faaliyetleri kesintiye uğratmaktadır. Orta dereceli risklerde (2), kayıplar belirgin ancak giderilebilir düzeyde olup faaliyetler devam etmektedir. Düşük dereceli riskler (1), faaliyetlerin verimliliğini sınırlı olarak etkilemektedir (Yarız, 2011:6).

Tablo 1’de gösterilen modeldeki bir diğer başlık kontrol faaliyetleridir. Bunlar riskleri yönetmek ve kurumun hedeflerini gerçekleştirmek üzere uygulamaya konulan politika ve prosedürlerdir. Kontrol faaliyetlerinin; amaca uygun olması, dönem boyunca sürekli planlandığı şekilde işlev görmesi ve maliyetinin uygun, kapsamlı, makul ve kontrol hedefleriyle doğrudan bağlantılı olması gerekmektedir. Organizasyonun geneline, bütün kademelere ve tüm fonksiyonlara konulması gereken kontrol faaliyetleri; yetki devri ve onay prosedürlerine ilişkin kontroller, görevlerin ayrılığı ilkesine yönelik kontroller, kayıt ve kaynaklara erişim yetkilerine yönelik kontroller, fizikî (doğrulama) kontroller, mutabakat kontrolleri, performans inceleme kontrolleri, faaliyet, süreç ve işlemlere yönelik kontroller ve gözetim (görevlendirme, gözden geçirme ve onaylama, rehberlik ve eğitim) kontrolleri ile bilgi işlem (güvenlik, erişim, sistem, yazılım, iş sürekliliği) kontrollerinden oluşmaktadır (INTOSAI, 2004:28).

Modeldeki (Tablo 1) son başlık olan denetim teknikleri ise, denetlenen alana ilişkin kontrol faaliyetlerinin hangi yöntemlerle incelenebileceğini ifade etmektedir. En önemli ve sık kullanılan denetim teknikleri; fiziki inceleme, doğrulama, belge inceleme, örnekleme, kayıt sürecini inceleme, yeniden gerçekleştirme, gözlem, derinlemesine araştırma, soruşturma, ilgili hesaplar arası ilişki kurma, analitik inceleme, sebep sonuç analizi ve anket olarak öne çıkmaktadır. Denetim çalışmalarında maliyetleri de öngörülerek bunlardan biri veya birkaçı bir arada uygulanabilmekte ve bu sayede denetçilerin yeterli kanıtı ulaşılarak doğru fikir ve sonuçlara ulaşmasına yardımcı olabilmektedir (Göğüş, 2012:58-59).

Tablo 1’de de görüldüğü gibi, iç kontrol süreçlerindeki iç denetim faaliyetlerine ilişkin belirlenen yedi kriterin önemlilik seviyeleri; çok yüksek, yüksek ve orta dereceli riskler olarak belirlenmiş ve de her bir kriter için kontrol faaliyetleri ve ilgili denetim teknikleri eşleştirilmiştir.

Tablo 1 – İç Kontrol Süreçlerinde İç Denetim Faaliyetlerine İlişkin Bir Model Önerisi

No	Kriter	Önemlilik Seviyesi	Kontrol Faaliyeti	Denetim Tekniği
1	Şirket süreç ve faaliyetlerinde etkin, güvenli, sistemsel, görevlerin ayrılığı ilkesi ile iç ve yasal mevzuata uygun bir iç kontrol ortamının oluşturulmasına ve iç kontrol ortamının etkinliğinin süreç bazlı, anlık, sistemsel/dönemsel olarak incelenmesi, analiz edilmesi ve düzeltici/geliştirici işlemlere tabi tutulmasına yönelik altyapının varlığı ve etkin olarak işlerliği incelenmelidir.	4	Faaliyet, süreç ve işlemlere yönelik kontroller, performans inceleme kontrolleri, gözetim kontrolleri	Gözlem, derinlemesine araştırma, sebep sonuç analizi
2	İş süreçleri, iç/yasal mevzuat, yetki limitleri, organizasyon yapısı, bilgi işlem sistemi, görev tanımı ve benzeri alanlarda meydana gelen oluşum/güncelleme faaliyetlerinin takibi ve iç kontrol ortamlarının etkinliği incelenmelidir.	3	Yetki devri ve onay prosedürlerine ilişkin kontroller, faaliyet, süreç ve işlemlere yönelik kontroller	Belge inceleme, gözlem, sebep sonuç analizi
3	Faaliyetlerin icrası, iletişim kanalları, bilgi işlem ve sistemleri, finansal raporlama sistemi ve uyum açısından tüm süreçler ile birlikte ana hizmetlerin uzantısı ve/veya tamamlayıcısı niteliğindeki hizmet alımlarına ilişkin kontrol faaliyetlerinin takibi ve raporlamaları incelenmelidir.	3	Faaliyet, süreç ve işlemlere yönelik kontroller	Doğrulama, kayıt sürecini inceleme, görüşme
4	Süreç ve faaliyetlere ilişkin her türlü şüpheli işlem, suiistimal, şikâyet, ihbar, talep ve önerilerin alınması, değerlendirilmesi, çözülmesi, raporlanması ve gizlilik ve güvenliğinin sağlanmasına yönelik bildirim sisteminin varlığı ve etkinliği incelenmelidir.	2	Faaliyet, süreç ve işlemlere yönelik kontroller, gözetim kontrolleri	Gözlem, görüşme, kayıt sürecini inceleme

5	Uyum görevlisinin yasal mevzuata uygun şekilde atanması/faaliyet göstermesi ile iç/yasal mevzuata uyumun sağlanmasına yönelik, politika, kural ve işleyişin oluşturulması ve işlem/süreçlere ilişkin takip, risk analiz, bilgilendirme, kontrol ve ilgili taraflara bildirim/raporlama faaliyetlerinin durumu ve etkinliği incelenmelidir.	2	Faaliyet, süreç ve işlemlere yönelik kontroller, gözetim kontrolleri	Doğrulama, belge inceleme, gözlem
6	İç kontrol ve uyum faaliyetlerine yönelik risk yönetimi, şüpheli işlemler ve bildirimleri, kurum politikaları ve yasal mevzuata yönelik tebliğ ve eğitimlerin varlığı, ölçümleri, uygunluğu ve ilgili taraflara raporlamaları incelenmelidir.	2	Faaliyet, süreç ve işlemlere yönelik kontroller, gözetim kontrolleri	Doğrulama, belge inceleme, görüşme
7	İç kontrol faaliyetlerinin belirli bir plan dahilinde, objektif, iç ve yasal mevzuatın öngördüğü şekilde yürütülmesi ve raporlanmasına ilişkin incelemeler yapılmalıdır.	2	Faaliyet, süreç ve işlemlere yönelik kontroller	Belge inceleme, gözlem

3.2.2 İç Kontrol Süreçlerinde İç Denetim Faaliyetlerinin Etkinliğine Yönelik Oluşturulan Modelin Bir Sigorta İşletmesinde Uygulanması

Modelin oluşturulmasından sonraki aşama uygulanabilirliğinin test edilmesidir. Bu doğrultuda Türkiye sigortacılık sektörünün elementer branşlarında faaliyet gösteren kurumsal bir sigorta işletmesinin iç kontrol süreçlerindeki iç denetim faaliyetlerinin durumu ve etkinliği araştırılmıştır. Araştırma kapsamında örnek işletmeye ilişkin önemli veriler ve sonuçlar elde edilmesi sebebiyle, çalışmanın yapıldığı işletmenin kimliği açıklanmamış ve gerçek unvanından farklı olarak ABC Sigorta A.Ş. şeklinde gösterilmiştir. Bu isimde bir sigorta şirketi, dağıtım kanalı veya benzeri sektörel bir işletmenin var olması araştırmanın uygulandığı işletme ile bir ilişki içermemektedir.

ABC Sigorta A.Ş.'nin iç kontrol süreçlerindeki iç denetim faaliyetlerinin varlığı ve etkinliğinin oluşturulan model doğrultusunda araştırılması sonucunda elde edilen bulgulara bağlı olarak iç denetim faaliyetlerinin durumu; "Etkin", "Etkin Değil", "Kısmî Etkin" şeklinde üç sınıfta değerlendirilmiştir.

Söz konusu modelde yer alan ve iç kontrol süreçlerinde etkin iç denetim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için belirlenen kriterlere yönelik olarak ABC Sigorta A.Ş.'de uygulanan iç denetim faaliyetleri; modelde belirlenen kontrol faaliyetleri ve bunlara yönelik denetim teknikleri ile uyumlu olarak gerçekleştirilmiş ve yapılan denetim çalışmaları güvenilir, yeterli, uygun, doğru, tam, etkili, verimli, şeffaf,

dönemsellik ve iç/yasal mevzuata uyum ilkelerine uygun şekilde ve belirli bir yöntem dahilinde yapılmış ve de bu durum denetim kanıt ve sonuçları ile de desteklenmiş ise, ilgili kritere yönelik iç denetim faaliyet(ler)inin “etkin” olduğu kabul edilmiş; iç denetim faaliyeti hiç uygulanmamış veya uygulanmış olsa dahi, çalışmaların kanıt ve sonuçlarının yukarıda sayılan şartları sağlayamayacak derecede yetersiz olduğu anlaşılmış ise iç denetim faaliyetlerinin “etkin olmadığı” şeklinde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte; ilgili kriterlerde çeşitli iç denetim çalışmaları gerçekleştirilmiş olmakla beraber, uygulamada içerik, yöntem, kapsam ve elde edilen kanıt ve sonuçlar itibarıyla yukarıda sayılan açılardan eksikliklerin bulunduğu görülmüş ise; ilgili kriterdeki iç denetim faaliyetlerinin etkinliğinin yeterli seviyede olmayıp gelişime açık olduğunu gösteren “Kısmî Etkin” sınıfına dahil edilmiştir.

Sonrasında ise, model kapsamında her bir kriter için belirlenmiş olan önemlilik seviyeleri, “etkin”, “etkin değil” ve “kısmî etkin” olarak üç sınıfta değerlendirilen kriterlerin hanesine getirilmiş ve böylece her bir kriterdeki iç denetim faaliyetlerinin etkinlik durumu sayısal olarak ortaya konmuştur. Tablo 2’de her üç sınıf için önemlilik seviyelerinin risk puanları toplanmış ve sonrasında aritmetik ortalamaları alınarak iç denetim faaliyetlerinin ilgili süreçte “etkin”, “etkin değil” ve “kısmî etkin” olarak hangi oranda gerçekleştiği tespit edilmiştir.

İşletmedeki iç kontrol süreçlerine yönelik iç denetim faaliyetlerinin etkin olarak değerlendirilmesi için, sürece ilişkin belirlenen kriterlerin tamamındaki iç denetim faaliyetlerinin önemli bir oranda “etkin” seviyesinde olması gerektiği dikkate alınmış ve bu oran %75 ve üzeri olarak kabul edilmiştir. “Etkin” seçeneğinin %25’in altında olması durumunda ise sürece ilişkin iç denetim faaliyetlerinin önemli oranda zafiyet gösterdiği ve kısmî olarak dahi etkin olamayacağı değerlendirilmiş ve diğer sonuçlara bakılmaksızın iç denetim faaliyetlerinin “etkin olmadığı” kabul edilmiştir. Söz konusu iki oranın arasında kalan durumlarda ise yapılan gözlem, inceleme ve mülakat sonuçlarına bağlı değerlendirmeler ve söz konusu üç seçeneğin oranlarına bağlı analizler sonucunda nihai karar verilmiş ve iç denetim faaliyetleri “kısmî etkin” veya “etkin değil” olarak değerlendirilmiştir.

3.3 Araştırmanın Bulguları

İç kontrol süreçlerinde etkin iç denetim faaliyetlerine yönelik olarak oluşturulan modelin ABC Sigorta A.Ş.’de gerçekleştirilen karşılaştırmalı uygulamasının sonuçları Tablo 2’de gösterilmiştir.

Buna göre;

- İç kontrol sürecine ilişkin belirlenen kriterlere yönelik iç denetim faaliyetlerinin “etkin” olarak uygulandığı herhangi bir iç denetim faaliyeti tespit edilememiştir.
- Faaliyetlerin icrası, iletişim kanalları, bilgi işlem sistemi, finansal raporlama sistemi, uyum ve ana hizmetlerin uzantısı ve/veya tamamlayıcısı niteliğindeki hizmet alımlarına yönelik kontrol faaliyetlerinin varlığı, etkinliği ve raporlanması; uyum görevlisinin yasal mevzuata uygun şekilde atanması ve iç/yasal mevzuata uyumun sağlanmasına yönelik, politika, kural ve işleyişin oluşturulması ile işlem, süreçlere ilişkin takip, risk analiz, bilgilendirme, kontrol ve ilgili taraflara bildirim/raporlama faaliyetlerini varlığı ve etkinliği; iç kontrol ve uyum faaliyetlerine yönelik risk yönetimi, şüpheli işlemler ve bildirimleri, kurum politikaları ve yasal mevzuata yönelik tebliğ ve eğitimlerin dönemsel olarak gerçekleştirilmesi, ölçülmesi ve ilgili taraflara sunumu; iç kontrol faaliyetlerinin belirli bir

plan dahilinde, objektif, iç ve yasal mevzuatın öngördüğü şekilde yürütülmesi ve raporlanmasına yönelik iç denetim incelemelerinin gerçekleştirilmekle birlikte, söz konusu kriterlere uyumun sağlanması için belirlenen kontrol faaliyetlerine yönelik etkin seviyede değerlendirmelerin yapılmadığı ve gerekli denetim tekniklerinin yeterli olarak uygulanmadığı anlaşılmış, dolayısıyla çalışmalar ve sonuçlarının belirlenen etkinlik şartlarını sağlayacak kapsamda olmadığı görülmüş ve bu sebeple söz konusu kriterlere ilişkin denetimlerin ancak kısmî olarak uygulandığı kanaati oluşmuştur.

- Şirket süreç ve faaliyetlerinde etkin, güvenli, sistemsel, görevlerin ayrılığı ilkesi ile iç ve yasal mevzuata uygun bir iç kontrol ortamının oluşturulmasına ve iç kontrol ortamının etkinliğinin süreç bazlı, anlık, sistemsel/dönemsel olarak incelenmesi, analiz edilmesi ve düzeltici/geliştirici işlemlere tabi tutulmasına yönelik altyapının varlığı ve işlerliği; iş süreçleri, iç/yasal mevzuat, yetki limitleri, organizasyon yapısı, bilgi işlem sistemi, görev tanımı ve benzeri alanlarda meydana gelen oluşum/güncelleme faaliyetlerinin takibinin ve iç kontrol ortamının etkinliğinin sağlanmasına yönelik uygulamaların varlığı ve işlerliği; süreç ve faaliyetlerle ilgili her türlü şüpheli işlem, suiistimal, şikâyet, ihbar, talep ve önerilerin alınması, değerlendirilmesi, çözülmesi, raporlanması, gizlilik ve güvenliğinin sağlanmasına ilişkin bildirim sisteminin varlığı ve işlerliği konularına yönelik mevcudiyet ve etkinlik esaslı denetim kontrollerinin ise hiç gerçekleştirilmediği anlaşılmıştır.
- Yapılan bu tespitlerin durumu iç denetim faaliyetlerinin varlığı ve etkinliğine yönelik gerçekleştirilen ölçüm ile sayısal olarak da ortaya konmuş ve Tablo 2’de gösterilmiştir. Buna göre; iç kontrol sürecinde belirlenen kriterlerin önemlilik seviyeleri dikkate alınarak yapılan risk bazlı oransal ölçümde; iç kontrol sürecine yönelik uygulanması gereken tüm iç denetim faaliyetlerinden, iç denetim fonksiyonunca etkin olarak gerçekleştirilen herhangi bir uygulamanın bulunmadığı, %50’sinin yeterli etkinlik seviyesinde olmayan kısmî uygulamalardan oluştuğu ve kalan %50’lik oranın ise işletmenin iç kontrol süreçlerinde hiç uygulanmayan veya etkin olmayan iç denetim faaliyetlerinden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak ABC Sigorta A.Ş.’deki iç kontrol süreçlerine yönelik iç denetim faaliyetlerinin, çalışma kapsamında oluşturulan model karşısındaki durumu ele alındığında; işletmenin iç kontrol süreçlerindeki kontrol ortamları, işlemleri, uygulamaları, faaliyetleri ve bunların taşıdığı riskler ile bu süreçlerde gerçekleştirilen, gerçekleştirilmeyen ve kısmî olarak gerçekleştirilen iç denetim faaliyetlerinin durumu ve etkinliğinin tespitine yönelik uygulanan ölçümün sayısal verilerinin bir bütün olarak değerlendirilmesi; iç denetim faaliyetlerinin, süreçteki kontrol boşluklarının tespiti, düzeltilmesi ve geliştirilmesine ve sürecin içerdiği risklerin analizi/yönetimi/indirgenmesine yönelik yeterli etkinliği gösteremeyeceği ve sürecin işletme hedefleri ile uyumlu olarak yürütüldüğü ve yönetildiğine ve kontrol ortamının etkinliğine yönelik yeterli güvence sağlayamayacağı ve söz konusu tüm bulgular ışığında iç kontrol süreçlerine yönelik iç denetim faaliyetlerinin etkin olmadığı kanaati oluşmaktadır.

Tablo 2 – İç Kontrol Süreçlerine Yönelik İç Denetim Faaliyetlerinin Etkinlik Analizi

No	Kriter	İç Denetim Faaliyetlerinin Etkinliği			İç Denetim Faaliyetlerinin Önemlilik Seviyesi
		Etkin	Etkin Değil	Kısmî Etkin	
1	Şirket süreç ve faaliyetlerinde etkin, güvenli, sistemsel, görevlerin ayrılığı ilkesi ile iç ve yasal mevzuata uygun bir iç kontrol ortamının oluşturulmasına ve iç kontrol ortamının etkinliğinin süreç bazlı, anlık, sistemsel/dönemsel olarak incelenmesi, analiz edilmesi ve düzeltici/geliştirici işlemlere tabi tutulmasına yönelik altyapının varlığı ve etkin olarak işlerliği incelenmelidir.		X		4
2	İş süreçleri, iç/yasal mevzuat, yetki limitleri, organizasyon yapısı, bilgi işlem sistemi, görev tanımları ve benzeri alanlarda meydana gelen oluşum/güncelleme faaliyetlerinin takibi ve iç kontrol ortamlarının etkinliği incelenmelidir.		X		3
3	Faaliyetlerin icrası, iletişim kanalları, bilgi işlem ve sistemleri, finansal raporlama sistemi ve uyum açısından tüm süreçler ile birlikte ana hizmetlerin uzantısı ve/veya tamamlayıcısı niteliğindeki hizmet alımlarına ilişkin kontrol faaliyetlerinin takibi ve raporlamaları incelenmelidir.			X	3
4	Süreç ve faaliyetlere ilişkin her türlü şüpheli işlem, suiistimal, şikâyet, ihbar, talep ve önerilerin alınması, değerlendirilmesi, çözülmesi, raporlanması ve gizlilik ve güvenliğinin sağlanmasına yönelik bildirim sisteminin varlığı ve etkinliği incelenmelidir.		X		2
5	Uyum görevlisinin yasal mevzuata uygun şekilde atanması/faaliyet göstermesi ile iç/yasal mevzuata uyumun sağlanmasına yönelik, politika, kural ve işleyişin oluşturulması ve işlem/süreçlere ilişkin takip, risk analiz, bilgilendirme, kontrol ve ilgili taraflara bildirim/raporlama faaliyetlerinin durumu ve etkinliği incelenmelidir.			X	2

6	İç kontrol ve uyum faaliyetlerine yönelik risk yönetimi, şüpheli işlemler ve bildirimleri, kurum politikaları ve yasal mevzuata yönelik tebliğ ve eğitimlerin varlığı, ölçümleri, uygunluğu ve ilgili taraflara raporlamaları incelenmelidir.			X	2
7	İç kontrol faaliyetlerinin belirli bir plan dahilinde, objektif, iç ve yasal mevzuatın öngördüğü şekilde yürütülmesi ve raporlanmasına ilişkin incelemeler yapılmalıdır.			X	2
	İç Denetim Faaliyetlerinin Etkinlik Puanı	-	9	9	18
	İç Denetim Faaliyetlerinin Etkinlik Oranı	0%	50%	50%	100%

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sigorta işletmeleri faaliyet alanları sebebiyle risklerle sürekli karşı karşıya bulunmakta ve bu sebeple risklerin etkin olarak yönetimi ve kontrol ortamlarının etkin şekilde oluşturulması ve bunların sürdürülebilirliği bu alandaki işletmeler için kritik önem taşımaktadır. Risklerin yönetiminde ve kontrol ortamlarında etkinliğin sağlanmasında her birim belirli ölçüde sorumluluk sahibi olmakla birlikte, esas sorumluluk işletme üst yönetimlerindedir. Üst yönetimler, bu sorumluluğun gerçekleştirilmesinde çeşitli destek fonksiyonlarından faydalanmakta olup, iç kontrol ve iç denetim bu fonksiyonların başında gelmektedir.

İç kontrol süreçlerinin işletmelerdeki diğer süreçlerle de yakın ilişkide olması ve bu süreçlerdeki kontrol ortamlarının oluşturulması, sürdürülmesi ve risklerin yönetilmesine ilişkin önemli görev ve yükümlülüklerinin bulunması sebebiyle, işletmelerde etkin bir iç kontrol sürecinin oluşturulması işletme yönetimlerinin yanı sıra işletme bünyesindeki her bir süreç için önem taşımaktadır. İç kontrol süreçlerinin etkin şekilde oluşturulması ve sürdürülmesinde işletme üst yönetimleri ve iç kontrol süreç yönetimleri ile birlikte iç denetim fonksiyonunun da önemli güvence ve danışmanlık görevleri bulunmaktadır.

Çalışma kapsamında ortaya konan model, iç denetim fonksiyonunun iç kontrol sürecine yönelik faaliyetleri ile sınırlı tutulmuş ve örnek işletmedeki uygulaması da bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda örnek işletmedeki iç kontrol sürecine yönelik iç denetim faaliyetlerinin etkin olmadığı anlaşılmış olmakla birlikte, modelin tam olarak uygulanması dahi iç kontrol sürecine ilişkin iç denetim faaliyetlerinin etkinliğini garanti edememektedir. Söz konusu etkinliğe iç denetim yapı ve uygulamaları açısından etki eden diğer birçok faktör bulunmaktadır. İç denetim birimine yönelik işletme yönetim kurulu ve üst yönetimin tutumu ve yönetim desteği, iç denetim birim personelinin nitelik ve nicelik olarak yeterliliği ve yetkinliği, iç denetim birim yönetiminin tecrübesi, süreçlerin denetimi için ayrılan zaman, personel, araç ve sistemsel kaynakların yeterliliği, çalışmaların kapsamı ve denetçilerin yetki alanları bu faktörlerin başında gelmektedir.

Bununla birlikte iç kontrol sürecinin genel etkinliği; bu süreçteki iç denetim faaliyetlerinin etkinliği ve iç denetim birimine ilişkin yukarıda sayılan faktörlerin etkinliğinin sağlanması ile de sınırlı değildir. İç kontrol fonksiyonuna karşı işletme üst yönetiminin yaklaşımı, yeterli personel, araç ve finans kaynaklarının ayrılması, iç kontrol süreç yönetimlerinin risk algısı ve tecrübesi, yönetim başarısı, personelin yetkinliği ve performansı, diğer süreç sahiplerinin iş birliği, çalışmaların koordinasyonu, işletmenin bilgi işlem alt yapısı ve yeterliliği gibi birçok faktör iç kontrol süreçlerinin etkinliğini etkilemektedir. Ancak iç kontrol sürecinin iç denetim fonksiyonu tarafından yeterli etkinlikte değerlendirilmemesine bağlı olarak iç kontrol sürecinin de yeterli etkinlikte olamayabileceği ve ayrıca iç denetim faaliyetlerinin iç kontrol süreçlerine ilişkin örnek işletmede tespit edilen eksikliklerin işletmenin diğer süreçleri için de geçerli olabileceği değerlendirilmektedir.

Risklerin etkin yönetimi ve kontrol ortamlarının etkin şekilde oluşturulması sigorta işletmelerinin hedeflerine ulaşmalarının yanı sıra, varlıklarının kârlı, sağlıklı ve sürdürülebilir olmasında doğrudan etkilidir. Bu sebeple sektör işletmeleri, iç kontrol fonksiyonundan mümkün olan en yüksek katma değeri sağlamalı ve bunun için de üst yönetim desteği, etkin ve yetkin yönetim ve personel ve etkin performans yönetimi ile birlikte iç kontrol faaliyetlerini en etkin, verimli ve fayda/maliyeti yüksek şekilde oluşturmalıdır.

İç denetim fonksiyonu da, bu sürece ilişkin gerek yönetim yaklaşımlarını gerekse yapı, faaliyet ve performansları en etkin şekilde incelemeli ve ilgili taraflara gerekli önerileri sunarak sonuçlarını da dönemsel olarak takip etmelidir. Çalışma kapsamında ortaya konan modelin iç denetim fonksiyonları tarafından, işletmelerin finansal, yönetsel, stratejik ve operasyonel durumlarının da dikkate alınarak uygulanmasıyla, iç kontrol süreçlerinde iç denetim faaliyetlerinin etkinliğinin sağlanması amacına yönelik yüksek katma değer oluşturabileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyel, R. (2010). "Türkiye'de İç Kontrol Kavramı, Unsurları ve Etkinliğinin Değerlendirilmesi", *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:17, Sayı:1, s. 83-98.
- Aslan, B. (2010). "Bir Yönetim Fonksiyonu Olarak İç Denetim", *Sayıştay Dergisi*, Sayı:77, Nisan-Haziran 2010, s.63-86.
- Curtis, P. ve Carey, M. (2012). "Risk Assessment in Practice", A Research Commissioned by COSO, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Governance-Risk-Compliance/dttl-grc-riskassessmentinpractice.pdf> (Erişim tarihi: 25.09.2018).
- Ducu, C.M. (2013). "Importance of Internal Audit Within an Entity", *Constantin Brancoveanu University Management Strategies Journal*, Vol:22, s.111-116.
- Göğüş, H.S. (2012). *Risk Odaklı İç Denetimde Risklerin Saptanması ve Değerlendirilmesi*, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- International Organization of Supreme Audit Institutions – INTOSAI (2004). *INTOSAI GOV 9100 Guidelines for Internal Control Standards for the Public Sector*.
- İç Denetim Koordinasyon Kurulu – İDKK (2013). *Kamu İç Denetim Rehberi*, Ankara.
- İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası – İSMMMO (2015). İç Denetime Genel Bir Bakış, **İstanbul: İSMMMO** E-kitap, Nisan 2015.
- Kaya, F. ve diğerleri (2014). *Sigortacılık*, 4. Baskı, Beta Basım, **İstanbul**.
- Kırkbeşoğlu, E. ve diğerleri (2014). *Risk Yönetimi ve Sigortacılık*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Kızılboğa, R. ve Özşahin, F. (2013). "Etkin Bir İç Kontrol Sisteminin İç Denetim Faaliyetine ve İç Denetçilere Katkısı", *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:6, Sayı:2, s.220-236.
- Özkan, M. (1998). *Sigorta İşlemleri ve Muhasebesi*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.
- Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin İç Sistemlerine İlişkin Yönetmelik, *21 Haziran 2008 tarih ve 26913 sayılı Resmî Gazete*.
- The Committee of Sponsoring Organizations – COSO. <https://www.coso.org/Documents/990025P-Executive-Summary-final-may20.pdf> (Erişim tarihi: 19.09.2018).
- Tiryaki, T. ve Gözüaçık, G. (2007). "Elementer Sigorta Şirketlerinde Risk Faktörleri", *Reasürör Dergisi*, Sayı:63, s.16-37.
- Yarız, A. (2011). "Bankacılıkta Risk Yönetimi: Risk Matrisi Uygulaması", *Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü E-Dergisi*, ISSN:1303-8281, Yıl:1 Sayı:1, Temmuz-2011.
- Yılancı, M. (2015). **İç Denetim ve İç Kontrol Değerleme Rehberi**, Detay Yayıncılık, Ankara.

